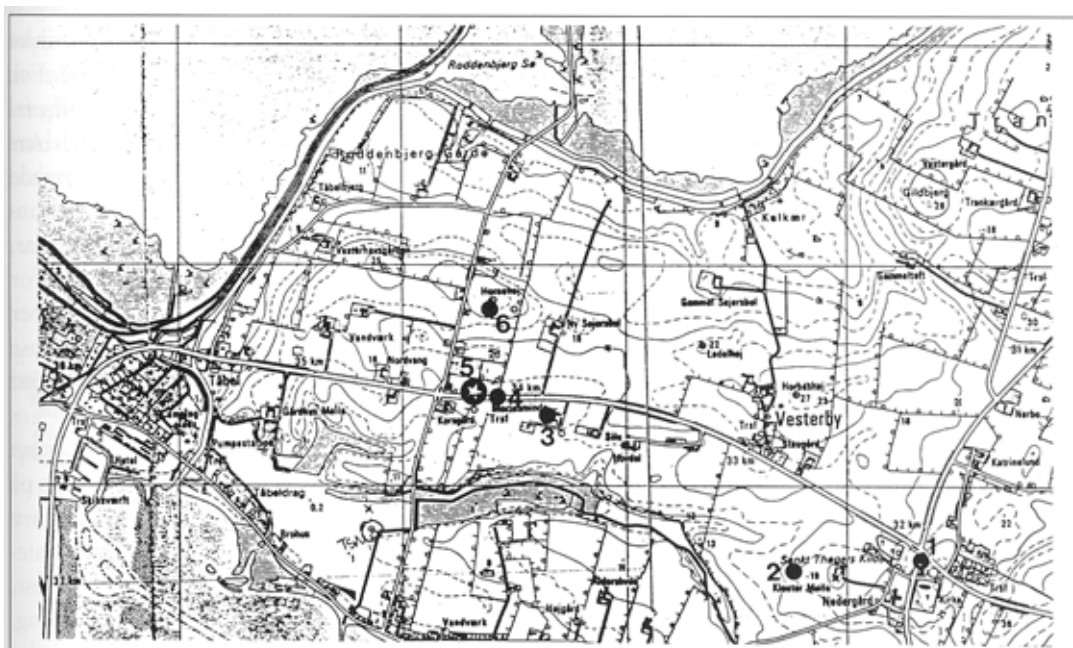

Jernalderbønder ved Tåbel

Af Anne-Louise Haach Olsen, Museet for Thy og Vester Hanherred

Kort over Vestervig-Tåbel området med kendte bopladser fra ældre jernalder. 1: Vestervig Kirke.
2: Vestervig Kloster Mølle. 3: Mariesminder. 4: Tåbel, udgravning i 1971.
5: Tåbel, museets under søgelse i 1992. 6: Ny Sejersbøl.

En af de mere udsatte egne i det vindomsuste Thy er det sydvestlige hjørne, mellem Vestervig og Agger. Det måtte et par af Thisted Museums medarbejdere sande, da vi i november måned 1992, i regn og kuling fra sydvest, undersøgte dele af en jernalderlandsby ved Tåbel, hvor Aggervejen krydses af Lodbjergvej. Landsbyen stammer fra århundrederne lige omkring Kristi fødsel, i den periode, der kaldes ældre jernalder.

Der er intet, der tyder på, at området var mindre barsk på den tid, men det må samtidig have rummet store fordele, for jernalderbønderne lod sig ikke afskrække - landsby ved landsby, nogle kun med få hundrede meters afstand, vidner om, at denne egn var intensivt udnyttet allerede i oldtiden.

De fleste thyboer kender den store jernalderboplads ved Vestervig Kirke, delvis udgravet i 1960'erne, hvoraf stenbrolægninger, husomrids og fine, sildebensmønstrede indgangsbro-lægninger stadig kan ses nord for kirken. Færre ved måske, at går vi blot 500 m længere mod vest ligger her en lignende jernalderboplads ved Vestervig Kloster Mølle.

En lidt længere spadseretur på 1300 m bringer os til gården Mariesminder, hvor de nuværende

bygninger delvis ligger oven på 2000 år gamle forgængere. Her udgravede Gudmund Hatt i 1930'erne for Nationalmuseet flere velbevarede jernalderhuse, hvoraf det ene var brændt ned i oldtiden. Landsbyen er kun delvis udgravet, og den kan stadig ses som en lav højning umiddelbart vest for de nuværende bygninger. Denne højning, der er typisk for de thylandske bopladser fra denne tid, skyldes, at bebyggelsen mange steder har strakt sig over flere hundrede år på samme sted. Når et hus blev for gammelt, hvilket formodentlig skete efter omkring 50 år, blev det revet ned, de tykke græstørvsvægge blev jævnet ud, og et nyt hus blev bygget oven på det gamle. På denne måde kom de sidste huse til at ligge på en lille forhøjning, bestående af helt op til 2 m tykke kulturlag med husrester, affald m.m. Sådanne bopladser kaldes byhøje - et udtryk lånt fra oldtidens byer i Den Nære Orient.

Ved Tåbel, kun 250 m vest for Mariesminder, fandtes i 1971 endnu en jernalderlandsby i forbindelse med omlægningen af Aggervejen, og her udgravede Forhistorisk Museum, Moesgård en del, overvejende små, huse. Efter udgravningens afslutning fandtes tegn på, at bebyggelsen havde gået længere mod vest end

det undersøgte område, men alligevel spærrede to af museets medarbejdere, Peter Jensen og Martin Mikkelsen, øjnene op, da de 20 år senere, i efteråret 1991, kørte forbi en pløjemark på østsiden af krydset mellem Aggervej og Lodbjerg, tæt vest for det sted, hvor Forhistorisk Museum havde gravet.

På markens overflade kunne tydeligt ses opløjet, gult ler fra husgulve og en plet knuste blåmuslingskaller, der lyste hvidt mod pløjebjorden. Flere steder vidnede store pletter med rødbrændt ler og sort, trækulholdig jord om, at nogle huse i sin tid måtte være brændt, ligesom det var tilfældet med Mariesminde. En tur hen over marken afslørede områder, der var nærmest brolagt med potteskår, og flere steder sås opløjede sten, der stammede fra stenlagte indgangspartier og ”gader” mellem husene.

De forskellige aftegninger var så tydelige, at man kunne følge omridset af flere husgulve uden at tage et eneste spadestik. Det skyldtes, at marken for nylig havde skiftet ejer og nu blev pløjet med en større plov, der gik lidt dybere end før - ned i lag, der hidtil havde været urørte. Det er en udvikling, der ses på det meste af landbrugsjorden i dag, og som gør, at arkæologerne har fået ekstra travlt med at redde så meget som muligt af vor fælles kulturarv, inden den bliver ødelagt.

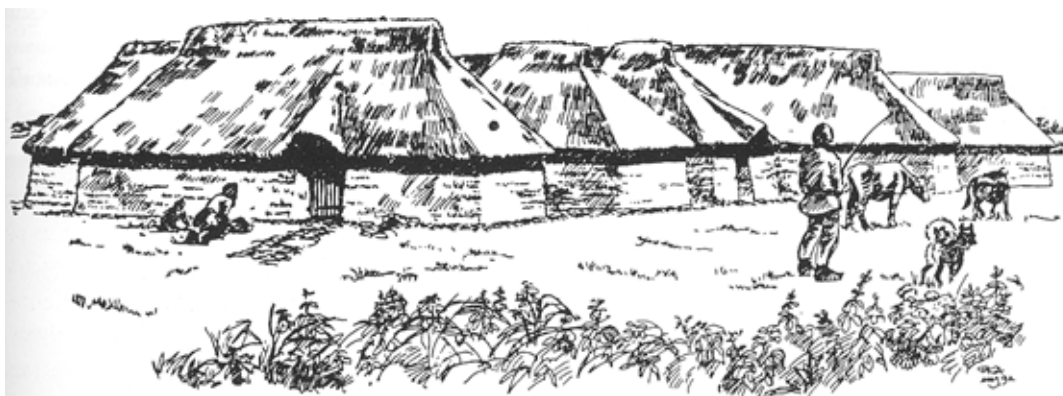
Selv om ressourcerne langt fra slår til, var iagttagelsesforholdene ved de opløjede jernalderhuse så gode, at Rigsantikvaren bevilgede en lille sum penge, så de aftegninger, der sås på marken, kunne blive opmålt. En landmåler fra Ålborg Historiske Museum kom ned med en moderne distancemåler, og på et par dage var alle synlige aftegninger i overfladen målt op. På den færdige opmåling kunne man tydeligt se en langstrakt bebyggelse med mindst 2 rækker huse, forløbende NV-SØ, stort set i forlængelse af de huse, der var undersøgt i 1971. Der var dog mange spørgsmål, der ikke kunne besvares ud fra opmålinger alene. For det første kunne man ikke se, hvor velbevarede husresterne under pløjelaget var, især brandtomterne. Fandtes der sammenstyrtede huse med forkullet korn, rester af tagkonstruktionen og nedfaldne hylder med lerkar, sådan som tilfældet var i Mariesminde? For det andet kunne man ikke afgøre, hvilke typer af huse det drejede sig om - var det langhuse med stald i den ene ende, eller små huse med lergulv over det hele?

Den ”normale” bondegård i Thy fra tiden omkring Kristi fødsel bestod af et langhus på 12-15 m, hvis vægge var bygget op af græstørv i 1 m's tykkelse. Husene var normalt orienteret Ø-V med en lille drejning mod nordvest, og mennesker og dyr boede under samme tag. I vestenden var der stue, køkken, soveværelse o.s.v., alt i samme rum på 25-35 m², med lerstampet gulv og et åbent ildsted midt på gulvet. I østenden var stalden, hvor køerne stod om vinteren og bidrog til opvarmningen af hele huset med deres kropsvarme. Her var der blot et jordgulv, af og til med en stensat grebning i midten. Tørvevæggene var dækkede af lerklining på indersiden, og vinduer var der ingen af. Dagslys og frisk luft kom ind gennem døren samt gennem lyrehullet i taget, hvor røgen fra ildstedet trak ud. Indgangen eller indgangene fandtes midt for den ene eller begge langsider, og som regel udnyttede man afbrydelsen i den tykke tørvevæg til at lave et brolagt eller lerstampet vindfang, hvor man kunne komme af med det værste skidt fra fødderne, før man gik ind i huset. Sådanne indgangsbrolægninger kan stadig ses nord for Vestervig Kirke, hvor de er ekstra fint udformet som en slags skraberiste af flade, glatslebne strandsten, der er stillet på højkant i sildebensmønster.

Sådan så den typiske bondegård ud i Thy i århundrederne lige omkring Kristi fødsel, og billedet var stort set det samme, hvad enten man besøgte landsbyerne i Hurup, i Ginnerup, ved Heltborg, ved Vestervig eller andre af de talrige bebyggelser på denne tid. Ud over langhusene fandtes der imidlertid i de fleste landsbyer også små huse uden stald, kun med en lerstampet stue, der ofte kun var 10-15 m².

Hvordan skal det nu forstås - er det gammel-mors aftægtsbolig, har der boet fattige ”husmænd” uden kvæg, eller er det arbejdshytter f.eks. til vævning som det ses i senere dele af jernalderen? Derom har diskussionen løbet i lang tid, men under alle omstændigheder har det vist sig, at mange af disse huse har hørt sammen med et langhus og har dannet et gårdsanlæg med flere adskilte bygninger.

Både ved Vestervig, ved Mariesminde og ved Forhistorisk Museums undersøgelse i Tåbel fandtes temmelig mange af disse småhuse, og en af de forklaringer, der har været fremført, er, at man har ernæret sig ved fiskeri og fårehold, men kun haft lidt kvæg, i modsætning til de ”federe”

Grundplan af et typisk langhus fra ældre jernalder, fra byhøj ved Hurup. Efter SKALK 1966:6.
 1: Lerstampet gulv i beboelsesenden. 2: Ilsted med stregdekoration. 3: Stald med parvise stolpespor fra kreaturbåse.
 4. Græstørsvæg. 5: Vindfang med stenpikning. 6: Brolagt og stenpikket sti uden for huset.

bondebygder længere østpå, i Hurup og Ginnerup. Denne forklaring tages dog ikke af alle for gode varer, og man kan have en mistanke om, at det til dels er langt senere tiders skel mellem de magre sandflugtsegne i vest og de gode landbrugsområder i øst, der har "smittet af" på vore forestillinger om oldtidens Thy. Sagen blev ikke nemmere af, at det kun var ret små dele af landsbyerne ved Mariesminde og Tåbel, der var undersøgt, og der var derfor et stort ønske om at få undersøgt nogle flere huse i netop dette område.

De gule pletter på pløjemarken ved Tåbel gav derfor en uventet chance - her behøvede man ikke lede efter husene, man kunne umiddelbart se, hvor de lå. Hertil kom, at flere af husene kunne se ud til at være "rigtige" langhuse, og derfor måtte formodes at have haft en stald, men dette vigtige spørgsmål kunne ikke afgøres ud fra de opløjede spor på marken. Her var det kun stuens gule lergulv, der aftegnede sig - staldens jordgulv og græstørsvæggene kunne ikke ses mod den brune pløjjord. Det var derfor nødvendigt i det mindste at fjerne pløjejorden for at komme ned til de uforstyrrede lag nedenunder. Til gengæld vidste vi nøjagtigt, hvor vi skulle grave ned, så udgifterne kunne holdes på et rimeligt niveau.

Endnu engang lykkedes det at få lidt penge fra Rigsantikvaren, og sidst på efteråret 1992 gik vi i gang med en rendegraver, to medarbejdere fra museet og en skoleelev, der trods det dårlige vejr havde mod på at prøve et par dage som feltarkæolog. Der kunne kun blive tale om en sonderende gravning - ikke noget med at afdække hele gårdsanlæg eller forsøge at undersøge de nederste lag. Vi skulle belyse de

spørgsmål, vi var kommet for at undersøge, og dermed færdig. Det var dog lettere sagt end gjort - frustrationen var stor, når rendegraverens skovl afdækkede den ene del af et smukt husgulv lige under pløjelaget, kun ca. 25 cm nede, og vi måtte afstå fra at få resten at se. Helt overholde det kunne vi da heller ikke. På et tidspunkt ramte vi et stykke af en ualmindelig smuk, stenlagt vej mellem husene, og heldigvis blev det muligt at afdække den og et nærved liggende, lille hus i sin helhed. Ved hjælp af en stigevogn fra Thy Højspændingsværk i Bedsted kom vi 14 m til vejrs og kunne fotografere et lille hjørne af landsbyen (se side 58 og 59).

Hvad kom der så ud af anstrengelserne?

Der blev afdækket 6 lange baner på mellem 30 og 100 m's længde og 2-4 m's bredde, og desuden et mindre, sammenhængende felt på 240 m². Herved fandtes resterne af mindst 4 langhuse - "rigtige" jernalderbondegårde med lerstampet beboelsesafdeling i vestenden og stald i østenden. Husene var 12-15 m lange, og de havde alle været brændt eller revet ned og genopført på omtrent samme sted mindst 1 gang. Desuden fandtes 2 helt sikre småhuse og 5 huse, der ikke kunne bestemmes nærmere uden en yderligere udgravning, som der ikke var mulighed for i denne omgang. Endelig fandt vi en ualmindelig smuk, brolagt og stenpikket vej, der har løbet mellem husene i N-S retning og ført op til et af de øst-vest vendte langhuse.

Desværre stødte vi ikke på de nedbrændte huse fulde af lerkar med forkullet korn, nedstyrtet tagtømmer m.m., som vi havde håbet på. Dels var væsentlige dele af de øverste huslag allerede pløjet bort, dels så det ud, som om man

Glimt fra udgravningens forløb

Tilsyneladende en ganske almindelig pløjemark - men opløjede sten og potteskår viser, at der her har boet mennesker for 2000 år siden.

Så snart pløjegjorden bliver skrabet bort af rende-graveren, kommer resterne af et lerstampet gulv til syne.

I rende-graverens bane ses en stenbrolægning og spor af et nedbrændt hus.

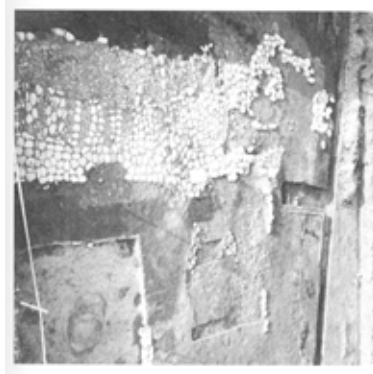
En plet med muslingskaller er blevet skåret igennem på lagkagevis. Den var kun få cm tyk, men der var endnu et lag muslinger nedenunder.

Et lille stykke under pløjelaget fandtes en fin brolagt sti og omridset af et lille, velbevaret hus. Heldigvis var ploven ikke nået ned i denne dybde.

Den brolagte sti efter afrensning. Den er lavet som en kombination af regulær brolægning og pikning med små, runde sten, og er inddelt i 3 baner, hvoraf de to igen er opdelt i mindre felter. Det er et af de fineste stykker brolægningsarbejde, der kendes fra Thylands oldtid. Efter udgravningens afslutning blev brolægningen igen dækket til.

Tæt øst for den brolagte sti fandtes et meget velbevaret lille hus. Man ser tydeligt hjørnet af det lyse lergulv, og græstørsvæggens mørke bræmme udenom. Peter sidder inde i huset, lige inden for den stensatte dørtærskel, i færd med at frilægge lergulvet.

Et gadebillede fra årene omkring Kristi fødsel: Der ses den brolagte sti, der løber fra syd mod nord op til et øst-vest vendt langhus på 15 m. Det markeres af en smal grøft øverst i billedet. Øst for brolægningen ligger det velbevarede lille hus, hvis ildsted ses som en plet i lergulvet. Mellem langhuset og det lille hus ses rester af ral- og grusbælgning samt en stennække på det åbne stykke mellem husrækkerne.

havde ryddet de nedbrændte huse for alt af værdi. Til gengæld fik vi bevist, at forestillingen om Tåbels fattige fiskerbefolkning i ældre jernalder ikke holder stik. De gårde, vi fandt her, var af fuldstændig samme type som længere østpå i Thy og har haft plads til det samme antal køer. Det betyder ikke, at man ikke kan have suppleret kosten med fisk, men vi fandt ingen

spor efter det. Det eneste tegn på, at man også har udnyttet fjordens ressourcer, var 2 pletter, 1-3 m i diameter, der bestod af blåmuslingeskaller i 2-7 cm tykke lag, adskilt af almindelige affaldslag. Mellem skallerne fandtes dyreknoget og potteskår, bl.a. fra en krukke med små huller i bunden. Den kan have været brugt som si eller til ostefremstilling. De to skalpletter fandtes ved

hver ende af det ene langhus, og man kan forestille sig, at menuen af og til har stået på muslingesuppe.

Hvad er da grunden til, at der ved den tidligere undersøgelse overvejende er fundet småhuse, mens vi denne gang fandt adskillige langhuse? Det skyldes et samspil af flere faktorer. Først og fremmest selve landsbyens grundplan: Husene lå - mere eller mindre regelmæssigt - i 2 lange rækker, der gik øst-vest, hvor langhusene overvejende lå i den nordlige række, mens de korte huse lå i den sydlige. Mellem de to husrækker var der et åbent stykke, hvor man har færdedes, og her fandtes skiftende belægnings af ral, grus og sten for at modvirke det ælte, der altid dannedes mellem husene.

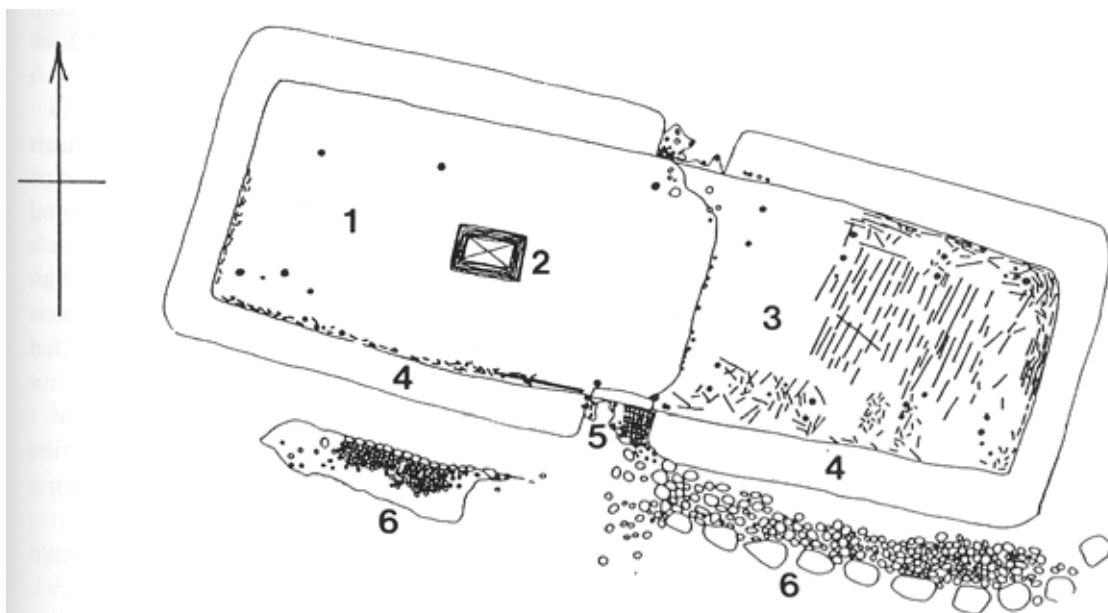
Ved udgravningen i 1971 blev der kun gravet i den del af marken, som ville blive ødelagt af den planlagte vejforlægning, der ligesom husene løb i øst-vestlig retning. Tilfældigvis var det først og fremmest i det område, hvor de korte huse lå. I 1992 var vi ikke bundet af at skulle følge en bestemt vejbane. Vi kunne koncentrere os om at få besvaret helt konkrete spørgsmål og havde endda den fordel, at vi på overfladen kunne se, hvor det kunne betale sig at grave. Vi

fik derfor et noget sandere billede af landsbyen, end det var muligt at få ved en tidligere undersøgelse.

Jernalderlandsbyen ved Tåbel er et eksempel på, at der hele tiden vil melde sig spørgsmål, som kun kan besvares gennem nye undersøgelser i de fortidsminder, der endnu er tilbage. Om 50 eller 100 år vil man her søge svar på spørgsmål, vi endnu ikke har stillet, med metoder, som vi i dag ikke drømmer om. I den henseende er de Thylandske byhøje at sammenligne med skatkamre, hvor vi langt fra kender indholdets fulde værdi, og det er derfor vigtigt, at vi sørger for at bevare i hvert fald en del af disse skatte for eftertiden. At den moderne teknologiske udvikling i landbrug, vejbyggeri o.s.v. er hård ved dem, er jernalderlandsbyen ved Tåbel også et godt eksempel på.

Museet for Thy og Vester Hanherred takker lodsejeren, gdr. Jens Chr. Andersen, Lodbjergvej 9, samt nabo til udgravningen og tidligere lodsejer, Gunnar M. Jensen, Lodbjergvej 18, for imødekommenhed og stor venlighed under arbejdet.

Kilde: Sydthy Årbog 1993, side 55-61.

*Sådan kan landsbyen have set ud, med de tørvebyggede, stråtækte huse og stenlagte indgange.
Tegning af Per Kobrtz Andersen til den nyåbnede landskabsudstilling i det gamle Beeshus ved Vestervig Kirke.
Her kan man få oplysninger om egnens historie fra oldtiden til dag, specielt hvad angår Vestervigbopladsen
og Vestervig kirke og kloster.*